

Irena Górska

Sprawozdanie z konferencji archeologicznej poświęconej osadnictwu wczesnego okresu wczesnośredniowiecza ziem Polski południowej i na południe od Karpat

Rocznik Lubelski 5, 331-334

1962

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wykładu. Dwie drugie nagrody (trzeciej w związku z tym nie przyznano) uzyskały referaty C. Kępskiego i J. Skarbka. Praca Kępskiego poświęcona interesującemu problemowi udziału chłopów w powstaniu styczniowym na Lubelszczyźnie, oparta na solidnej podstawie źródłowej, wysunęła popartą danymi statystycznymi, wzbudzającą zaufanie tezę o znacznym zaangażowaniu się włościan po stronie powstania, zwłaszcza w II fazie walk. Natomiast referat Skarbka, nowatorski ze względu na swój temat i dziedzinę badań, mimo poprawności w ujęciu zagadnienia i żywego wykładu, grzeszył jednostronnością ocen, wywołując z tego powodu ożywioną dyskusję. Referaty wyróżnione: R. Chojeckiego i H. Kozak odznaczały się rzetelnością i uwzględnieniem (zwłaszcza ten drugi) szerokiej podstawy źródłowej. Jury wyróżniło także 3 najlepsze wypowiedzi w dyskusji: M. Tymowskiego z UW, B. Nawrockiego z UMCS i Z. Skoniecznego z UŁ.

W sumie zjazd spełnił swe zadanie w całej pełni. Niezły na ogół, a w niektórych wypadkach nawet dość wysoki poziom referatów, jak i udana, żywa i rzeczowa dyskusja stanowi pomyślną zapowiedź dla przyszłej pracy naukowej, którą podejmie zapewne wielu uczestników zjazdu. Tej pozytywnej i optymistycznej oceny nie można niestety rozciągnąć na pracę i działalność poszczególnych Kół Naukowych. Większość bowiem referatów stanowiły wyjątki lub streszczenia prac seminaryjnych lub magisterskich, przygotowywanych poza Kołem.

Na zakończenie wspomnieć należy o dobrej organizacji zjazdu, co było zasługą sprawnie działającego Komitetu złożonego ze studentów lubelskich, nad którego pracami czuwali: Kurator Koła prof. dr Juliusz Willaume i Opiekun Koła dr Ryszard Orłowski.

Wiesław Śladkowski

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI ARCHEOLOGICZNEJ POŚWIĘCONEJ OSADNICTWU Wczesnego Okresu Wczesnośredniowiecza ZIEM POLSKI POŁUDNIOWEJ I NA POŁUDNIE OD KARPAT

Katedra Archeologii Polski Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zorganizowała w dniach 24—25 listopada 1962 roku konferencję archeologiczną, w której wzięli udział archeolodzy wszystkich ośrodków naukowych w Polsce a także historycy oraz przedstawiciele wielu nauk pomocniczych historii i archeologii.

Otwarcia konferencji dokonał Prorektor UMCS prof. dr N. Łubnicki, obradom zaś przewodniczył Dziekan Wydziału Humanistycznego tegoż Uniwersytetu prof. dr T. Menceł. Jej sekretarzami naukowymi powołani zostali mgr M. Młynarska i dr J. Gurba. Sprawy protokołu konferencji powierzono mgr I. Górskiej i mgr R. Kozłowskiej.

Tematem konferencji był referat doc. dr A. Gardawskiego pt. „Polska południowa i kraje na południe od Karpat w 2 połowie I tysiąclecia naszej ery (500—900)”.

Zasadniczym problemem referatu jest podjęcie przez autora próby zestawienia określonego układu faktów archeologicznych i ich wzajemnego powiązania na pewnym określonym terytorium. Granice tego terytorium przebiegają w ogólnych zarysach na południu równoleżnikiem dolnego biegu Dunaju, od zachodu granicą

Czech i Dolnego Śląska, a od północy równoleżnikiem północnego stoku Gór Świętokrzyskich.

Kolejny rozdział referatu poświęcony jest poprzedzającemu okres zasadniczych rozważań obrazowi osadnictwa na tym terenie w okresie wpływów rzymskich. Trzon rozumowania oparty jest głównie o dobrze zbadany obszar Małopolski. Wnikliwym również rozważaniom poddany jest ośrodek hutniczy w rejonie Gór Świętokrzyskich.

Dalej następuje krytyczna ocena sytuacji w dotychczasowej znajomości źródeł archeologicznych z V—VIII wieku naszej ery. Obejmuje ona bazę źródłową rozpatrywanych w referacie obszarów łącznie z wynikami najnowszych badań, autor podkreśla również moment przełomu w zakresie ich interpretacji jaki się właśnie ostatnio dokonał. Rozdział ten zawiera również omówienie analogicznych zespołów źródeł z terenów na południe od Karpat.

Z kolei przystępuje autor do rozważań nad poszczególnymi cechami dackiego praźródła ceramiki „chodlikowskiej”. Czyni to w oparciu o analizę cech technologicznych ceramiki I—VI w.n.e., dalej poprzez rozdział poświęcony sprawom współwystępowania różnych elementów technicznych warsztatu produkcji garncarskiej w okresie między IV i przełomem V/VI w. dochodzi do hipotetycznych sformułowań na temat powstania ceramiki „chodlikowskiej”. Analizując zagadnienie występowania ceramiki określonej przez siebie typem „chodlikowskim” na wspomnianym już powyżej obszarze na północ i południe od Karpat dochodzi autor do sformułowań o zróżnicowanych stosunkach etnicznych plemion i ludów zamieszkujących te ziemie. Wiele uwagi poświęca również próbie zarysowania obrazu rozwoju terenów Polski południowej i krajów na południe od Karpat. Jest to zarazem próba interpretacji systemu organizacyjnego ustrojowego tych terenów na przykładzie określonych zespołów osadniczych.

Autor stawia również wniosek ponownego przeanalizowania chronologii szeregu zbadanych już grodzisk, ściślej chronologii materiału ceramicznego. Za niezbędne uważa również opracowania źródeł archeologicznych typu zespołowego, pochodzących z większych obszarów z wczesnego okresu wczesnośredniowiecza, stworzy to bowiem znacznie lepsze podstawy ściślejszego datowania tych źródeł.

W przerwie między referatem a dyskusją uczestnicy konferencji pod kierunkiem prof. dr T. Mencla mieli możliwość poznania pięknego osiedla akademickiego w Lublinie, jak i wyników prac konserwatorskich w kaplicy zamku lubelskiego.

Bogata dyskusja, jaką wywołał interesujący ogromnie referat, w dużej mierze dotyczyła tematu chronologii ceramiki omawianego w referacie okresu, zagadnienia pracowni garncarskich, a właściwie wyspecjalizowanego garncarstwa na terenach polskich. O sprawach tych mówili mgr mgr L. Gajewski, L. Rauhut i dr K. Gołowski.

Zgodnie podkreślano, że jak dotąd archeolodzy polscy za mało wiązali sprawy archeologii Polski ze światem antycznym, skąd zacerpniętych zostało wiele pierwowzorów wczesnośredniowiecznej kultury materialnej. Wskazywano również na celowość koncentracji kierunku naukowych podróży archeologów polskich na południe Europy. Zagadnienia te poruszali prof. dr A. Nadolski i dr A. Abramowicz.

Mgr M. Miynarska — nawiązując do bazy źródłowej referatu, stwierdza, że pośród wielu materiałów archeologicznych, które posłużyły autorowi referatu jako podstawa źródłowa do uogólnień, znalazły swe miejsce także wyniki uzyskane z badań osady na Czwartku w Lublinie. Osada ta datowana roboczo na wiek od VII do X stanowi jeden z obiektów wczesnego zespołu osadniczego Lubelszczyzny wczesnośredniowiecznej i Polski południowej w ogóle. Była ona żywotnym i dłu-

gotrwałym, kilkufazowym osiedlem. Osada na Czwartku nie jest jedynym wczesnym śladem osadniczym na terenie Lublina. Zapewne współczesne jej były obecnie zniszczone już kurhany na Ponikwodzie, położone w niedalekim sąsiedztwie wzgórza czwartkowego, znane tylko z literatury przedmiotu i starych planów miasta. Również znalezisko bogatego skarbu monet arabskich z IX w. na Czechowie pod Lublinem łączyć trzeba z ówczesnym lubelskim zespołem osadniczym.

Metrykę wczesnośredniowiecznego Lublina można więc cofnąć o kilka wieków wstecz poza wiek X/XI, kiedy to z pewnością już Lublin stanowił kasztelański ośrodek administracyjny i gospodarczy w państwie wczesnopiastowskim. Wczesne tradycje osadnicze na obszarze Lublina nie mają jednak znaczenia tylko lokalnego. Trzeba je, jak się wydaje, rozpatrywać w szerszym aspekcie. Wielkie, wczesne grodowe ośrodki Polski południowej jak Chodlik, Szczaworyż, Stradów, od VII do IX w. przeżywają okres rozwoju i najpóźniejsze z nich na przełomie X/XI w. giną bezpowrotnie. Dr L. Leciejewicz — podkreślając główny problem referatu, jakim jest powiązanie materiału archeologicznego z terenu Polski z Południem, uważa jednak, że teza ta winna być zacieśniona do pewnych rejonów jego występowania. Uważa, że problem przejścia sukcesji rzymskiej na obszarze Polski południowej jest inny od reszty ziem polskich. Lubelszczyzna zaś stanowi jeszcze inny problem, ponieważ nie możemy tu się pokusić o szersze interpretacje społeczne. Niepokoi go to, że w badaniach Lubelszczyzny ceramika wysuwa się na plan pierwszy. Brak nam militariów i innych wyznaczników chronologicznych. Nie możemy określić funkcji grodu chodlikowskiego. Uważa również, że w oparciu o tego typu materiał, jaki mamy z Chodlika nie jesteśmy jeszcze upoważnieni do wysuwania wniosków o organizacji państwowej na tym terenie, dla przykładu przytacza tutaj stosunki czeskie.

Prof. dr T. Lewicki interesuje się kryteriami datowania ceramiki, głównie zaś ceramiki typu „chodlikowskiego”. Sugeruje, aby w rozważaniach tych przede wszystkim uwzględnić materiał ceramiczny datowany monetami. Wspomina również o konieczności przebadania zagadnień drożności na podstawie znalezisk monet rzymskich oraz o szlaku wiodącym przez Lublin, czego przykładem może być skarb monet z Czechowa.

Mgr Z. Hilczerówna podkreśliła, że w referacie autora szerzej omówione winny być zagadnienia metodologiczne, głównie zaś dotyczące chronologii ceramiki. Odnośnie stanowiska w Daleszynie oraz południowej Wielkopolski i Śląska podtrzymuje swe dotychczasowe stanowisko w przyjętych ustaleniach chronologicznych.

Do istotnych momentów dyskusji zaliczyć należy również wypowiedź mgra S. Kurnatowskiego. Wyrażał on swe poglądy na zagadnienie powstania zespołu osadniczego w Chodliku w stosunku do jego mikrokrajobrazu.

Dr T. Wąsowicz nawiązując do niektórych hipotez zawartych w referacie oraz wypowiedzi mgra S. Kurnatowskiego przedstawiła kilka propozycji do dalszych badań na terenie Lubelszczyzny: a) W związku z badaniami nad regulacją środkowej Wisły warto podjąć zespołowe badania wespół z geografami, nad zagadnieniem topografii osadnictwa wczesnośredniowiecznego nad Wisłą i jej dopływami w dorzeczu Pilicy, Wieprza i Sanu, ze szczególnym uwzględnieniem rzeki Chodli i Wyżnicy. b) Na plan pierwszy badań przeprowadzonych na Lubelszczyźnie wysuwa się sprawa osadnictwa nad rzeczką Wyżnicą-Stróżą w okolicach od Basonii do Kłodnicy. Drugą ważną sprawą byłoby rozszerzenie badań wokół Lublina w kierunku północnym. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w pobliżu Szczekarkowa wart jest kontynuacji badań. Również należy zorganizować projektowane badania sondażowe na grodziskach w rejonie Roztocza, między innymi w Batorzu. c) Szczegółowe badania nad zespołami wczesnośredniowiecznymi składającymi się z grodu, osady

i cmentarzysk kurhanowych z ceramiką typu „chodlikowskiego” na terenie Lubelszczyzny i Mazowsza oraz w południowych rejonach Małopolski pozwoli nam w przyszłości na lepsze poznanie zagadnień osadniczych i ustrojowych w 2 połowie I tysiąclecia na naszych ziemiach, a między innymi trudną i mało nam dotąd znaną organizacją opolną.

Mgr W. Szymański podkreślił słuszność łącznego rozpatrywania dziejów Polski południowej w tym czasie wraz z problematyką polityczną, gospodarczą i społeczną obszarów strefy naddunajskiej. Poruszał także zagadnienia kultury materialnej Polski południowej i jej związku z obrazem etnicznym tych ziem w 2 połowie I tysiąclecia.

Prof. dr A. Gieysztor, omawiając zagadnienie interpretacji funkcji wielkich grodów na przykładzie Stradowa czy Szczaworyża, wysunął tezę, że mogły być one grodami refugialnymi, na co wskazuje ich ustronne położenie w stosunku do szlaku drożnego na tym terenie oraz ich typ obwarowań. Genezy tych grodów według autora powyższej wypowiedzi należy szukać w okresie awarskim. Odnośnie Wielkopolski uważa on, że miała inny przebieg procesu historycznego, nie było tam bowiem tej presji politycznej i zagrożenia osadnictwa z jakim spotykamy się na obszarach Polski południowej.

Mgr L. Rauhut mówił o zagadnieniach chronologii ceramiki w oparciu o różne cechy techniczne jak i poprzez konfrontację źródeł archeologicznych ze źródłami pisanymi.

Prof. dr W. Antoniewicz poruszył sprawę dwóch nurtów rozwoju ceramiki słowiańskiej: 1 — nawiązujący do form starorzymskich, 2 — wiążący się z ceramiką typu praskiego, niewątpliwie czysto słowiański.

Prof. dr W. Hensel w wypowiedzi swej między innymi podkreślił, że referat doskonale zainteresował i odrodził problemy Lubelszczyzny i Polski południowej, dając tym samym okazję do tak bogatej wymiany myśli. Autor powyższej wypowiedzi jest zdania, że w rozważaniach tych winny znaleźć miejsce również problemy dotyczące roli i znaczenia Hunnów i Awarów.

Prof. dr R. Jamka wyraził swoje zdanie co do początkowej daty referatu, a przede wszystkim uważa, że Karpaty stanowią tak wielką barierę, że problematyka terenów leżących na południe i północ od Karpat rozpatrywana być winna oddzielnie. Jest zdania, że referat winien nawiązywać także do bazy źródeł pisanych.

Archeolodzy z obszaru województwa rzeszowskiego sygnalizowali o stale powiększającej się bazie źródeł archeologicznych sprzed X wieku, uzyskiwanych drogą systematycznych prac wykopaliskowych prowadzonych tam w ostatnich latach.

Drugi dzień konferencji poświęcony był zwiedzaniu terenu wykopalisk wczesnośredniowiecznej osady na Czwartku w Lublinie. Następnie uczestnicy konferencji przewiezieni zostali autokarami do Chodlika, pow. Opole Lubelskie, gdzie doc. dr A. Gardawski i mgr M. Dekówna zapoznali wszystkich z wynikami prac wykopaliskowych, prowadzonych na tym wczesnośredniowiecznym grodzie.

Irena Górską